

1. ΘΕΜΑ

Η σύνταξη του «εξαρτημένου» ρηματικού τύπου

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

θα γράψω, να γράψω, ας γράψω, ίσως γράψω

αν γράψω... όποιος γράψει..., είτε γράψω..., κι αν γράψω..., γράψω δε γράψω...

3. ΕΠΙΠΕΔΟ-ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

Από Α ΚΕΓ, 1 ΕΚΠΑ

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Σχηματισμός τύπων του ρήματος

Ενεστωτικό – αοριστικό θέμα

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

(α) Χρήση του «εξαρτημένου» τύπου σε κύριες προτάσεις ασυνόδευτου: **γράφω, *φύγουμε.*

(β) Χρήση του «εξαρτημένου» σε δευτερεύουσες προτάσεις που δεν επιτρέπουν την εμφάνισή του (λ.χ. **ενώ γράψω..., *αν και γράψω...*) και σε συμπληρώματα ρημάτων που απαιτούν μη συνοπτικό συμπλήρωμα (λ.χ., **άρχισε να γράψει* – βλ. σχετικό δελτίο).

(γ) Αδυναμία διάκρισης μεταξύ «εξαρτημένου» και «ενεστώτα».

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ο εξαρτημένος τύπος σχηματίζεται με το συνοπτικό («αοριστικό») θέμα κάθε ρήματος (εφόσον διαθέτει συνοπτικό θέμα) και με τις καταλήξεις των μη παρελθοντικών χρόνων (της οριστικής του ενεστώτα, με παραδοσιακούς όρους): *γράφω+ω*.

Θεωρητικά λοιπόν, φέρει αντιφατικά χαρακτηριστικά όψης και χρόνου – καθώς είναι γενικά αδύνατη η θεώρηση μιας πράξης στην ολότητά της κατά τη στιγμή της εκφώνησης. Αυτός θεωρείται τελικά ο λόγος που δεν εμφανίζεται σε κύριες προτάσεις ασυνόδευτος, ενώ είναι δυνατή η εμφάνισή του – είτε σε κύριες είτε σε δευτερεύουσες προτάσεις – με τη συνοδεία μορίων ή συνδέσμων που επιτρέπουν την ερμηνεία του γενικά ως «αόριστης αναφοράς στο μέλλον» (βλ. Tsangalidis 1998, 1999, Κουτούπη-Κητή & Τσαγγαλίδης 2002, Τσαγγαλίδης & Κουτούπη-Κητή 2004). Με λίγα λόγια, η αναφορά του στο παρελθόν αποκλείεται λόγω της μορφολογίας του χρόνου που φέρει, η αναφορά του στο παρόν αποκλείεται λόγω του αντιφατικού συνδυασμού των χαρακτηριστικών της όψης και του χρόνου και απομένει η αναφορά στο μέλλον ως μοναδική πιθανή ερμηνεία.

Με την εξαίρεση των συντακτικών περιβαλλόντων που αναφέρθηκαν (δηλ. των κύριων προτάσεων και κάποιων δευτερευουσών) ο εξαρτημένος βρίσκεται κατά τα άλλα στα ίδια περιβάλλοντα με τον τύπο του «ενεστώτα», και σε όλες αυτές τις περιπτώσεις κωδικοποιείται η διαφορά όψης μεταξύ των δύο τύπων: ο «ενεστώτας» φέρει τα χαρακτηριστικά [-παρελθόν][-συνοπτικό] ενώ ο εξαρτημένος τα χαρακτηριστικά [-παρελθόν][+συνοπτικό] – οι διαφορές τους δηλαδή στα περιβάλλοντα που εμφανίζονται και οι δύο είναι αντίστοιχες με αυτές του «παρατατικού» και του «αορίστου»:

θέλω να γράψουμε (αμέσως, μια για πάντα, μία φορά, δέκα φορές, κάποια συγκεκριμένη μελλοντική στιγμή...)

θέλω να γράφουμε (συνεχώς, κάθε τόσο, μια φορά το μήνα, αδιάκοπα, κατ'επάγγελμα...)

θα φύγει (στο μέλλον, αμέσως, μια για πάντα, μία φορά, δέκα φορές, κάποια συγκεκριμένη μελλοντική στιγμή...)

θα φεύγει (συνεχώς, κάθε τόσο, μια φορά το μήνα, αδιάκοπα, κατ' επάγγελμα... αλλά ΚΑΙ αυτή τη στιγμή πιθανότατα: επιστημική πιθανολογική αναφορά στο παρόν – βλ. σχετικό δελτίο)

πρέπει να φύγει (αναφορά στο μέλλον και δεοντική ερμηνεία του *πρέπει*)

πρέπει να φεύγει (αναφορά είτε στο παρόν είτε στο μέλλον – εξακολουθητικά – και αντίστοιχα είτε επιστημική είτε δεοντική ερμηνεία του *πρέπει* – βλ. σχετικό δελτίο)

αφού φύγει... (αόριστη μελλοντική αναφορά και υποχρεωτική χρονική ερμηνεία του *αφού*)

αφού φεύγει... (χρονική αναφορά είτε στο παρόν είτε στο μέλλον – εξακολουθητικά – και πιθανή ερμηνεία του *αφού* είτε ως χρονικού είτε ως αιτιολογικού συνδέσμου)

κ.ο.κ.

Ο εξαρτημένος δεν μπορεί να εμφανιστεί στα παρακάτω συντακτικά περιβάλλοντα:

(α) σε κύριες προτάσεις χωρίς τη συνοδεία ενός από τα *θα, να, ας, ίσως*·

(β) σε συμπληρώματα ρημάτων που απαιτούν ενεστώτα: *λ.χ., αρχίζω, συνεχίζω, σταματάω, μου αρέσει*·

(γ) σε δευτερεύουσες προτάσεις που βεβαιώνουν το περιεχόμενό τους, οι οποίες συνήθως εισάγονται με συνδέσμους όπως οι: *καθώς, ενώ, αν και, μολονότι, παρόλο που, επειδή, γιατί, αιτιολογικό αφού, αιτιολογικό εφόσον*, κ.ο.κ.

Υπάρχουν πάντως περιβάλλοντα που απαιτούν υποχρεωτικά την παρουσία του εξαρτημένου:

πριν/προτού (να) φύγει...

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Οι μαθητές θα πρέπει να εξασκηθούν με «ελάχιστα ζεύγη» σε όλα τα περιβάλλοντα που εμφανίζονται εναλλακτικά ο «ενεστώτας» και ο «εξαρτημένος». Δεδομένου ότι η συνοπτική υποτακτική παρουσιάζεται συνήθως πολύ νωρίς, και η μη συνοπτική αμέσως μετά, είναι αρκετά εύκολο να γίνουν κατανοητές οι συνθήκες χρήσης της καθεμιάς και, αντίστοιχα, οι διαφορές μεταξύ «ενεστώτα» και «εξαρτημένου».

Οι κατηγορίες της όψης γενικά θεωρούνται δύσκολες γνωσιακά, και η κατάκτησή τους αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά προβλήματα της διδασκαλίας της ελληνικής. Ένα μέρος της ευθύνης πάντως βρίσκεται σίγουρα και στα εγχειρίδια και την παράδοση που επιμένει να αγνοεί τις πραγματικές διαφορές μεταξύ *γράφω-γράψω* και εμπλέκει κατηγορίες που δεν έχουν καμία σχέση (παρά μόνο ιστορική) με την πραγματική τους κατανομή και λειτουργία. Προφανώς στα ζεύγη *αν γράφω – αν γράψω, θα γράφουν – θα γράψουν, αφού γράφει – αφού γράψει* κ.ο.κ. δεν υπάρχουν διαφορές ούτε χρόνου ούτε έγκλισης, παρά μόνο όψης που αυτή είναι τελικά υπεύθυνη για την ερμηνεία τους.

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΘΕΜΑΤΑ

ΓΓ40: Όψη του ρήματος

ΑΤ54: Η διάκριση οριστικής-υποτακτικής

ΑΤ55: Η σειρά των στοιχείων του ρηματικού συνόλου

ΓΓ28: Ρήματα που συντάσσονται με μη συνοπτική υποτακτική μόνο

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 267-270, 291-293, 297-300, 305-307, 354, 489.